

Танавський І.П.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКА ВІЙСЬКОВА СПІВПРАЦЯ У 1991–2021 РР.: ПРАВОВА БАЗА

У статті розглянуто правову базу військової співпраці України та Турецької Республіки у 1991–2021 рр. Як свідчать факти, міжнародні договори стимулюють розвиток спільного сектору оборони, залучаючи фінанси, кадри та технічні можливості обох сторін.

У дослідженні з'ясовано, що до середини 1990-х рр. українсько-турецькі військові угоди носили переважно декларативний характер та

спрямовувались на «зміцнення миру в усьому світі», окреслювали терміни такої взаємодії. У наступні роки відповідні угоди інтенсифікували це співробітництво. Аналіз основних двосторонніх договорів та міжнародних угод, на основі яких відбувалась українсько-турецька військова співпраця у 1991–2021 рр. показав, що цей процес можна поділити на два умовних періоди: формування базових принципів такої співпраці (1991–2014 рр.) та співробітництво з метою посилення ефективної діяльності ЗСУ (2014–2021 рр.). Такий поділ зумовлений агресивними діями РФ стосовно України та їх наслідками, що актуалізували питання майнового забезпечення та підвищення боєздатності ЗСУ, як сили, здатної захистити суверенітет та цілісність держави.

Проаналізовано праці низки дослідників, які акцентують на важливості військової співпраці України та Турецької Республіки для ЗСУ, зокрема у зв'язку із забезпеченням їх безпілотними апаратами.

Таким чином, хоча боєздатність ЗСУ не визначається лише станом українсько-турецької військової співпраці, але вона також була важливим фактором в підвищенні обороноздатності та спротиву агресії РФ на Сході України. Військові договори між Україною та Туреччиною сприяли ефективності ЗСУ у їх опорі російським збройним формуванням на Сході України у 2014–2021 рр. Перспективи подальших досліджень полягають в оцінці договірних основ українсько-турецької військової співпраці у 2021–2025 рр. та виявлення їх впливу на хід російсько-української війни.

Ключові слова: Україна, Турецька Республіка, військова співпраця, правова база, боєздатність, Збройні Сили України.

Постановка проблеми. Після здобуття Україною незалежності, відбулось переосмислення процесу військового співробітництва України і Турецької Республіки. Оскільки Туреччина є частиною Організації Північноатлантичного договору (НАТО), то Україна, як держава, що прагне вступити до цього військово-політичного союзу, розглядає військову співпрацю з Турецькою Республікою не тільки як взаємодію між двома народами, а й в ролі драйвера українського поступу до колективної безпеки в Чорноморському регіоні та світі. Аналіз правової бази українсько-турецької військової співпраці у 1991–2021 рр. досі не став предметом ґрунтовного історичного дослідження, що обумовлює актуальність даної наукової публікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Українські та закордонні дослідники не здійснювали аналіз договірної бази українсько-турецької військової співпраці у 1991–2021 рр., але вони розглядали її окремі компоненти у згаданий період. У науковій статті О. Джуса Турецька Республіка згадується у ролі гаранта стабільності в Чорноморському регіоні. На думку автора, українсько-турецька військова співпраця стимулює розвиток вітчизняної науки та Збройних Сил України (ЗСУ) [3, с. 60]. Е. Шаричічек та Т. Озтюрк відзначили передачу Україні зразків оборонної зброї представниками Турецької Республіки [4, с. 252]. Як стверджує С. Горюнова, не визнання Туреччиною анексії Криму стало причиною укладання договорів про військову співпрацю з Україною у 2019–2020 рр.

[5, с. 57]. Е. Ахмедова зазначила, що після анексії Криму військово-технічний сектор України та Турецької Республіки рухався до синергії та спільного розвитку збройних систем [6, с. 175].

У науковій праці А. Запорожченко було описано різні форми українсько-турецької військової співпраці: від спільних навчань до виготовлення продукції військово-технічного сектора. Також автором відзначається важлива роль Стратегічної ради високого рівня в цьому процесі [7, с. 89]. В. Шутчкін виявив, що протягом 1991–2021 рр., Україна та Турецька Республіка спромоглися сформувати та розвинути потужну військово-політичну коаліцію [8, с. 67–68]. Стаття І. Стецури, Д. Морганюка та М. Панасюка містить огляд окремих складників військово-технічного співробітництва України з країнами-членами НАТО. У ній згадується, що саме українсько-турецька військова співпраця дозволила підрозділам ЗСУ, починаючи з 2019 р. отримувати безпілотні апарати оперативно-тактичного рівня, які можуть вражати сили ворога та виконувати розвідувальні функції [9, с. 77]. Позитивну оцінку українсько-турецькій військовій співпраці в контексті отримання ЗСУ зразків новітнього озброєння та безпілотних апаратів надав й П. Богущкий [10, с. 22].

Разом з тим, як показав здійснений аналіз останніх досліджень та публікацій з обраної теми, не було розкрито питання законодавчої взаємодії України та Турецької Республіки у контексті розвитку двосторонньої військової співпраці. Все це вимагає детального розгляду правової бази українсько-турецької військової співпраці у 1991–2021 рр., щоб оцінити її значення для посилення такого співробітництва.

Постановка завдання. Метою цієї наукової праці є здійснення аналізу правової бази українсько-турецької військової співпраці у 1991–2021 рр., з'ясування її значення для посилення військового співробітництва між двома державами. Для досягнення визначеної мети було поставлено такі завдання:

1. Проаналізувати основні двосторонні договори, на основі яких відбувалась українсько-турецька військова співпраця у 1991–2021 рр.
2. Розглянути міжнародні угоди, що вплинули на військову співпрацю України та Турецької Республіки у 1991–2021 рр.
3. Оцінити значення проаналізованих договорів для посилення боєздатності ЗСУ у 1991–2021 рр.

Слід зазначити, що під час розв'язання вищевказаних завдань дослідження застосовувалися

такі наукові методи як: моніторинг, аналіз, синтез, історико-типологічний та історико-системний методи.

Виклад основного матеріалу. Українсько-турецька військова співпраця у 1991–2021 рр. здійснювалась на основі положень двосторонніх та міжнародних угод. Першою з таких угод був «Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Туреччиною» від 4 травня 1992 р., який описував принципи, на основі яких повинна була відбуватися взаємодія між державами. Стаття 14 цього договору визначає позитивні очікування сторін від двосторонніх контактів у військовій сфері [11]. Пояснювальна записка до вищезгаданого документа окреслює його значення для взаємодії України та Турецької Республіки у контексті військової співпраці. Однак саме «Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством оборони України і

Міністерством національної оборони Турецької Республіки» від 14 липня 1993 р. став першим договором, який стосувався винятково українсько-турецької військової співпраці. Він передбачав обмін досвідом, інформацією, ідеями та концепціями ведення бойових дій. Головною метою цього документу було зміцнення миру в усьому світі [12].

Наступним договором, який регулював правила українсько-турецької військової співпраці стала «Угода між Урядом України та Урядом Турецької Республіки про співробітництво в галузях військової підготовки, технологій та науки» від 27 липня 1994 р. У цій угоді визначався сенс основних понять та термінів, які стосуються військової освіти та військово-наукової сфери. Також у тексті угоди згадувалися перспективні галузі співпраці та необхідність утворення Спільної комісії, що мала слідкувати за реалізацією технічної сторони домовленостей [13]. Загалом, цей міжурядовий договір дозволив здійснити регуляцію українсько-турецької військової співпраці відразу на чотирьох рівнях: навчальному, науковому, забезпечення тилу та промисловому.

Окремо необхідно пригадати «Угоду між Міністерством оборони України та Генеральним штабом Збройних Сил Турецької Республіки про двостороннє співробітництво в галузі військової освіти і підготовки військ» від 28 січня 1997 р., що стала визначальною для процесу обміну військовослужбовцями та розвитку співпраці в сфері військової медицини [14]. З метою розвитку співробітництва обох держав в оборонно-промисловій сфері представники урядів підписали «Угоду між

Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки про оборонно-промислове співробітництво» від 17 лютого 2007 р. Цей договір передбачав спільне дослідження, розробку, виробництво, модернізацію, застосування та продаж військових товарів та іншого технічного обладнання [15].

З міжнародних договорів, де згадується українсько-турецька військова співпраця, необхідно пригадати «Угоду про створення Чорноморської Групи Військово-Морського Співробітництва» від 2 квітня 2001 р. Відповідно до неї створювалася флотилія, яка складалася виключно з підрозділів військово-морських сил Республіки Болгарії, Грузії, Румунії, рф, Турецької Республіки та України. Метою діяльності групи BLACKSEAFOR було розмінування, надання гуманітарної допомоги, операції з пошуку та порятунку, захист довкілля. Структура Чорноморської Групи складалася з оперативного та тактичного командування, яке звітувало Командувачу BLACKSEAFOR, що призначався на один рік [16]. Однак діяльність BLACKSEAFOR не передбачала ведення спільних бойових дій в разі агресії проти держави-члена цієї угоди.

Також потрібно згадати указ Президента України «Про затвердження Плану проведення в рамках військового співробітництва багатонаціональних навчань на території України за участю підрозділів Збройних Сил України та їх участі у багатонаціональних навчаннях поза межами України у 2010 році» від 24 лютого 2010 р., який ініціював спільні навчання ЗСУ та військових підрозділів інших держав. У контексті українсько-турецької військової співпраці цей указ регулював склад контингенту ЗСУ під час навчань НАТО «Болд Евенджер – 2010». Відповідно до нього в цих навчаннях мали взяти участь два літаки (військово-транспортний та медичний) та тридцять військовослужбовців ЗСУ [17].

Аналізуючи всі вищенаведені міждержавні домовленості та оцінюючи їх значення для боєздатності ЗСУ стає очевидним, що до 1996 р. вони носили більш декларативний характер, ставили за мету «зміцнення миру у всьому світі», узгоджували терміни для подальшої взаємодії.

Більше практичних обрисів договірної діяльності між Україною та Турецькою Республікою в напрямі розвитку військової співпраці набула вже у 2000-х рр., коли на основі міжурядових угод та указів Президента України було затверджено спільне виготовлення та реалізацію зразків зброї, формування спільних морських сил швидкого реагування та участь військовослужбовців та літаків ЗСУ в навчаннях НАТО на території Туреччини.

Попри позитивний вплив розглянутих українсько-турецьких та міжнародних договорів на підвищення рівня боєздатності ЗСУ, потрібно відзначити, що реалізація їх положень на практиці відбувалася далеко не найкращим чином. Наприклад, для проведення навчань «Болд Евенджер – 2010» українською владою не було виділено жодного бойового літака, який потенційно міг би використовуватися ЗСУ для ураження ворожої піхоти чи техніки. Ще одним промахом української влади на цьому полі можна вважати зміну формату Чорноморської Групи, яка дуже швидко перетворилася на російський інструмент стримування регіону від впливу НАТО. Тому, зважаючи на зародковий стан ЗСУ в 1990-х рр. та їх подальшу деградацію, яка тривала до початку модернізації підрозділів та зміни концепції ведення війни, вплив задекларованих положень в українсько-турецьких військових договорах досліджуваного періоду на боєздатність української армії можна вважати незначним.

Слід зазначити, що потреби ЗСУ почали змінюватися після окупації Криму та російської агресії на Сході України. З цим пов'язано й те, що попередній рівень військової співпраці між Україною та Турецькою Республікою, який було встановлено в 1991–2014 рр., вже не задовольняв вимоги часу. Фінансова скрута та відсутність необхідного військового майна стала причиною підписання «Угоди між Кабінетом Міністрів України та

Урядом Турецької Республіки про безоплатну передачу майна» від 3 березня 2016 р. Цей міжурядовий договір сприяв передачі ЗСУ одягу та обмундирування армії Туреччини, на загальну суму 809730 дол. США. Серед наданого майна була військова форма для різних пір року, патронташі, бронежилети, спальні мішки та похідне спорядження [18]. Ще однією формою підтримки ЗСУ зі сторони урядовців Турецької Республіки стали угоди про військово-фінансове співробітництво, які надавали кошти для модернізації українських військових підрозділів та інфраструктури при умові надання переваг в цьому процесі турецьким приватним компаніям [19–21]. Всього ж за період 2016–2020 рр. уряд Туреччини виділив з цієї метою 220300000 турецьких лір.

Переоцінка ролі рф, як ворожої стосовно України держави, активізація представників Турецької Республіки в процесах підтримки боєздатності ЗСУ та продовження світової геополітичної турбулентності вимагали від урядовців обох держав підписання нового військового договору, який би відповідав викликам часу. Таким документом стала «Рамкова військова угода між Кабінетом Міністрів

України та Урядом Турецької Республіки» від 16 жовтня 2020 р. Статті цієї угоди передбачали стажування та підготовку військовослужбовців у військових частинах або штабах, співпрацю в логістиці та обмін секретною інформацією та даними про науково-технологічні дослідження [22]. Також слід зазначити, що на відміну від попередніх міждержавних договорів у військовій сфері, вищезгадана угода передбачала спільну розвідувальну діяльність відносно держав, які завдають шкоди інтересам України та Турецької Республіки.

Таким чином, зміст укладених договорів у період 2014–2021 рр. свідчить про посилення українсько-турецької військової співпраці та демонструє активізацію статей, що передбачають забезпечення ЗСУ майном та фінансами. Фіналізацією шляху підписання українсько-турецьких міждержавних договорів щодо військової співпраці у період 1991–2021 рр. стала згадана «Рамкова військова угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки», яка, повторивши ряд положень попередніх правових документів, надала поштовх новим формам військового співробітництва двох держав. Отримавши військове спорядження стандартів НАТО від Туреччини та модернізувавши власну інфраструктуру, ЗСУ

змогли чинити опір російським збройним формуванням на Сході України. Тому українсько-турецькі військові договори 2014–2021 рр. мали набагато більше значення для обороноздатності ЗСУ, ніж домовленості 1991–2014 рр.

Висновки. Отже, правова база українсько-турецької військової співпраці у 1991–2021 рр. закладалася ще у 1992 р., після підписання «Договору про дружбу і співробітництво між Україною і Туреччиною». Всі подальші угоди періоду 1992–2000-х рр. деталізували напрями цієї співпраці та регулювали проведення українсько-турецьких військових навчань. Однак, агресивні дії РФ стосовно України актуалізували питання майнового забезпечення та підвищення боєздатності ЗСУ, що спричинило підписання договорів про передачу підрозділам української армії турецького військового одягу та обмундирування. Хоча боєздатність ЗСУ не визначалась винятково станом українсько-турецької військової співпраці, але вона також відіграла важливу роль у підвищенні обороноздатності та спротиву агресії РФ на Сході України.

Перспективи подальших досліджень полягають в оцінці договірних основ українсько-турецької військової співпраці у 2021–2025 рр. та виявлення їх впливу на хід російсько-української війни.

Список літератури:

1. Сокирко О. Українські сердюки та османські *serden-geçti* (до дискусії про етимологію та побутування термінів). *Чорноморська минушина*. 2019. № 14. С. 3–11.
2. Кукурудза А. Воєнно-стратегічні причини появи турецьких експедиційних сил в Галичині 1916 р. на полях великої війни 1914–1918 рр. *Воєнна історія України. Галичина та Закарпаття*: зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук. військово-історичної заочної конф., 5, 6 червня 2014 р. / Нац. військово-історичний муз. України. Київ, 2014. С. 155–160.
3. Джус О. Міжнародне військове партнерство як засіб забезпечення воєнної безпеки України. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2018. Вип. 2. №. 5. С. 54–61.
4. Sarıççek E., Öztürk T. The Annexation of Crimea and Türkiye's Balancing Role in the Russia-Ukraine War. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2024. Vol. 22. №. 2. P. 238–255.
5. Горюнова Є. О. Конфігурація сил у Чорному морі після російської анексії Криму. *Вісник НТУУ*. 2021. Вип. 1. №. 49. С. 55–59.
6. Ахмедова Е. Важливість співробітництва в сфері Чорноморської безпеки між Турецькою Республікою та Україною та системи безпеки Європейського Союзу «Black Sea Synergy». *Актуальні проблеми політики*. 2019. Вип. 64. С. 168–179.
7. Запорожченко А. С. Створення українсько-турецької Стратегічної ради високого рівня й еволюція відносин між країнами. *Науковий журнал «Політикус»*. 2020. Вип. 4. С. 83–92.
8. Шутчкін В. Військово-політична співпраця України та Туреччини як складова протидії збройної агресії путінської росії. *Грінченко–Сетон: міжнародний журнал молодих науковців*. 2022. Вип. 4. С. 66–67.
9. Стецура І., Морганюк Д., Панасюк М. Окремі аспекти військово-технічного співробітництва України з країнами-членами Північноатлантичного Альянсу на сучасному етапі. *Молодий вчений*. 2020. № 6 (82). С. 73–78.
10. Богуцький П. П. Військово-морське співробітництво України в Чорному морі та його вплив на забезпечення регіональної безпеки. *Наука і оборона*. 2021. №. 4. С. 17–25.
11. Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Турецькою Республікою від 04.05.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_005#Text (дата звернення: 19.08.2025).
12. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством оборони України і Міністерством національної оборони Турецької Республіки від 14.07.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_042#Text (дата звернення: 20.08.2025).

13. Угода між Урядом України та Урядом Турецької Республіки про співробітництво в галузях військової підготовки, технологій та науки від 27.07.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_064#Text (дата звернення: 20.08.2025).

14. Угода між Міністерством оборони України та Генеральним штабом Збройних Сил Турецької Республіки про двостороннє співробітництво в галузі військової освіти і підготовки військ від 28.01.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_100#Text (дата звернення: 20.08.2025).

15. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки про оборонно-промислове співробітництво від 17.01.2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_062#Text (дата звернення: 22.08.2025).

16. Угода про створення Чорноморської Групи Військово-Морського Співробітництва від 02.04.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_151#Text (дата звернення: 22.08.2025).

17. Про затвердження Плану проведення в рамках військового співробітництва багатонаціональних навчань на території України за участю підрозділів Збройних Сил України та їх участі у багатонаціональних навчаннях поза межами України у 2010 р. від 24.02.2010 № 253/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/253/2010#Text> (дата звернення: 22.08.2025).

18. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки про безоплатну передачу майна від 03.03.2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_302#Text (дата звернення: 22.08.2025).

19. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки про військово-фінансове співробітництво від 30.12.2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_002-16#Text (дата звернення: 22.08.2025).

20. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки про військово-фінансове співробітництво від 20.12.2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_006-17#Text (дата звернення: 22.08.2025).

21. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки про військово-фінансове співробітництво від 03.02.2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_002-20#Text (дата звернення: 22.08.2025).

22. Рамкова військова угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки від 16.10.2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_004-20#Text (дата звернення: 22.08.2025).

Tanavsky I.P. CONTRACTUAL BASIS OF UKRAINIAN-TURKISH MILITARY COOPERATION IN 1991–2021

The article examines the legal framework for military cooperation between Ukraine and the Republic of Turkey in 1991–2021. As evidenced by the facts, international agreements stimulate the development of a joint defense sector, attracting finances, personnel and technical capabilities of both sides. The study found that until the mid-1990s, Ukrainian-Turkish military agreements were mainly declarative in nature and aimed at “strengthening peace throughout the world”, outlining the terms of such interaction. In subsequent years, the relevant agreements intensified this cooperation. An analysis of the main bilateral treaties and international agreements on the basis of which Ukrainian-Turkish military cooperation took place in 1991–2021 showed that this process can be divided into two conditional periods: the formation of the basic principles of such cooperation (1991–2014) and cooperation to enhance the effective activities of the Armed Forces of Ukraine (2014–2021). This division is due to the aggressive actions of the Russian Federation towards Ukraine and their consequences, which have brought to the fore the issue of property provision and increasing the combat capability of the Armed Forces of Ukraine as a force capable of protecting the sovereignty and integrity of the state.

The works of a number of researchers who emphasize the importance of military cooperation between Ukraine and the Republic of Turkey for the Armed Forces of Ukraine, in particular in connection with providing them with unmanned aerial vehicles, have been analyzed.

Thus, although the combat capability of the Armed Forces of Ukraine is not determined only by the state of Ukrainian-Turkish military cooperation, it was also an important factor in increasing the defense capability and resistance to Russian aggression in Eastern Ukraine. Military agreements between Ukraine and Turkey contributed to the effectiveness of the Armed Forces of Ukraine in their resistance to Russian armed formations in Eastern Ukraine in 2014–2021. Prospects for further research lie in assessing the contractual foundations of Ukrainian-Turkish military cooperation in 2021–2025 and identifying their impact on the course of the Russian-Ukrainian war.

Key words: *Ukraine, Republic of Turkey, military cooperation, legal framework, combat capability, Armed Forces of Ukraine.*

Дата надходження статті: 08.11.2025

Дата прийняття статті: 26.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025